

Programmavoorstel

Kennisprogramma Langdurige Zorg en Ondersteuning 2023 – 2027 (LZO II)

Colofon

ZonMw stimuleert gezondheidsonderzoek en zorginnovatie
Vooruitgang vraagt om onderzoek en ontwikkeling. ZonMw financiert gezondheidsonderzoek én stimuleert het gebruik van de ontwikkelde kennis – om daarmee de zorg en gezondheid te verbeteren.

ZonMw heeft als hoofdpdrachtgevers het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (verder: VWS) en NWO.

Voor meer informatie over het programma Langdurige Zorg en Ondersteuning kunt u contact opnemen met het secretariaat via e-mail LZO@zonmw.nl of telefoon 070 - 349 54 72.

Auteurs: ZonMw team Langdurige Zorg en Ondersteuning
Datum: 18 augustus 2023

ZonMw
Laan van Nieuw Oost-Indië 334
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Tel. 070 349 51 11
www.zonmw.nl
 info@zonmw.nl

Sociale media

 www.facebook.com/zonmwNL
 www.twitter.com/zonmw
 www.linkedin.com/company/zonmw
 www.youtube.com/ZonMwTV

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Samenvatting.....	4
1. Inleiding.....	5
1.1 Leeswijzer	6
2. Missie en programmadoelstellingen	7
3. Programmalijnen.....	9
3.1 Programmalijn Kennisontwikkeling	9
3.2 Programmalijn Kennisbenutting.....	11
3.3 Programmalijn Leren en professionaliseren.....	12
4. Context en afbakening van het programma	14
5. Samenwerking	18
5.1 Samenhang met andere ZonMw programma's	18
5.2 Samenwerking met externe partners.....	18
6. Communicatie en Implementatie	19
6.1 Communicatie	19
6.2 Implementatie	20
7. Management en organisatie	21
7.1 Opdrachtgever	21
7.2 Opdrachtnemer	21
7.2.1 ZonMw-bestuur	21
7.2.2 Programmabureau.....	21
7.2.3 Programmacommissie	21
7.3 Uitvoering en financieringsinstrumenten	21
7.4 Voortgangsbewaking en evaluatie.....	22
7.4.1 Voortgangsbewaking projecten	22
7.4.2 Voortgang van het programma.....	22
7.4.3 Evaluatie	22
8. Financiële omvang en meerjarenraming	23
8.1 Totaalbudget en looptijd	23
8.2 Begroting	23

Samenvatting

Het Kennisprogramma Langdurige Zorg en Ondersteuning (LZO) heeft als missie:

“Het (door)ontwikkelen en toepassen van kennis die bijdraagt aan het verbeteren van de kwaliteit van leven van mensen die behoefte hebben aan langdurige zorg en ondersteuning, aansluitend bij langere termijn vraagstukken én actuele ontwikkelingen, in nauwe samenwerking tussen beleid, onderzoek, onderwijs en praktijk”.

Het Kennisprogramma LZO is door VWS bedoeld als een structureel programma, ter ondersteuning en versterking van de kennisinfrastructuur voor de zorg die verleend wordt onder de Wet langdurige zorg (Wlz). De tweede fase van het programma (LZO II, 2023-2027) bouwt voort op de opgedane kennis en ervaring uit de eerste fase *Langdurige Zorg en Ondersteuning – Samen bouwen aan een duurzame kennisbasis voor langdurige zorg en ondersteuning* (2018-2022).

Het bouwen aan een duurzame kennisinfrastructuur vraagt om nauwe samenwerking tussen praktijk, onderzoek, onderwijs en beleid. Het programma biedt ruimte om nieuwe kennis te ontwikkelen, kennis te benutten en zorgverleners te ondersteunen bij het leren in de praktijk. Bij alle activiteiten van het programma staat het perspectief van cliënten en hun naasten centraal.

Voor de programmaperiode 2023-2027 zijn door het ministerie van VWS de volgende doelstellingen geformuleerd:

1. Het programma genereert kennis die vakbekwame en toegeruste zorgmedewerkers nodig hebben om waarde toe te voegen aan het leven van mensen die aangewezen zijn op professionele langdurige zorg en ondersteuning en kennis die bijdraagt aan de toekomstbestendigheid van de langdurige zorg (met relatief minder mensen kwalitatief goede zorg en ondersteuning blijven leveren). Bij beide aspecten is er aandacht voor mogelijkheden en behoeften van de naasten en het netwerk van de zorgvragers.
2. Het programma draagt bij aan de doorontwikkeling van de kennisinfrastructuur voor de langdurige zorg, die georiënteerd is op het beantwoorden van kennisvragen uit de praktijk, met aandacht voor de (door)ontwikkeling van onderzoek, de bundeling en verspreiding van kennis en het toepasbaar maken van kennis en de ondersteuning van bijbehorende (de-)implementatie in praktijk en onderwijs.
3. Het programma maakt inzichtelijk welke impact de project- en programmaresultaten hebben voor zorgmedewerkers en voor de ervaren kwaliteit van leven van zorgontvangers en hun naasten.

Aan deze doelstellingen wordt gewerkt in drie programmalijnen: ‘Kennisontwikkeling’, ‘Kennisbenutting’ en ‘Leren en professionaliseren’. Kennisvragen vanuit de zorgverleners, zorgbestuurders en beleidsmakers, cliënten en naasten zijn leidend voor de inhoudelijke thema’s waarop geprogrammeerd wordt in het programma LZO II. Deze kennisvragen worden in samenspraak met de kennisorganisatie Vilans opgehaald. Tevens worden kennisagenda’s, actuele beleidsdocumenten en relevante stakeholders geraadpleegd. Bijzondere aandacht is er voor ‘sector overstijgende’ kennisvragen omtrent behoeften van cliënten, naasten en zorgverleners die spelen in zowel de ouderenzorg, gehandicaptenzorg als langdurige ggz. In de programmering is daarbij nadrukkelijk aandacht voor het maken van impact via het verspreiden, bundelen en uitwisselen van resultaten alsmede het bevorderen van de brede implementatie van kennis(producten). De impact van projecten en van het programma als geheel wordt inzichtelijk gemaakt via de inrichting van projectmonitoring en gerichte evaluaties.

Het programma wordt uitgevoerd in verbinding met het programma Passende zorg binnen de Wet langdurige zorg en met andere ZonMw-programma’s die zich richten op verbetering van zorg en ondersteuning van kwetsbare mensen, omdat de noodzakelijke zorg en ondersteuning voor deze doelgroep zich veelal niet beperkt tot de Wlz.

1. Inleiding

De vraag naar langdurige zorg en ondersteuning neemt toe en wordt complexer, er is schaarste aan personeel en de organisatie van zorg verandert. Het is een grote opgave om de kwaliteit van leven van mensen die – thuis of in een instelling – zijn aangewezen op verpleegzorg, geestelijke gezondheidszorg (ggz) of gehandicaptenzorg uit de Wet langdurige zorg (Wlz), te behouden en waar mogelijk te verbeteren.

De kwaliteit van leven van cliënten in intensieve zorgsituaties wordt voor een belangrijk deel bepaald door de kennis, vaardigheden en attitude van formele en informele zorgverleners die deze cliënten ondersteunen. Het is van belang dat zorgverleners beschikken over de kennis en vaardigheden om de zorg- en ondersteuningsbehoefte van de cliënt te herkennen en om hier samen met de cliënt, naasten en collega's aan tegemoet te komen. Om de vakbekwaamheid van de zorgverleners te versterken en het handelingsperspectief te verbreden, is een goede kennisinfrastructuur in de langdurige zorg en ondersteuning onmisbaar. Zorgverleners moeten gemakkelijk antwoord kunnen vinden op hun kennisvragen. Waar deze kennis niet beschikbaar is, moet onderzoek antwoord gaan geven op de vragen.

Kennisontwikkeling in de langdurige zorg is ingewikkeld, onder meer omdat cliënten vaak complexe zorgvragen hebben. De kennis die er is, is vaak versnipperd, niet altijd toegankelijk en niet altijd up-to-date, waarbij een overzicht van beschikbare kennis en structuren voor kennisuitwisseling regelmatig nog ontbreken. Op de werkvloer is soms minder kennis aanwezig dan gewenst, mede beïnvloed door personeelstekorten, weinig tijd voor bijscholing en een hoog verloop van personeel. Diverse akkoorden, programma's en adviesrapporten^{1,2,3,4} signaleren en adresseren het probleem dat er steeds minder zorgmedewerkers zijn terwijl het aantal zorgvragers groeit. Het kader Passende zorg⁵ reikt hiervoor handvatten aan. Om de zorg op de langere termijn toegankelijk en betaalbaar te houden, moet de zorg anders georganiseerd worden en moeten zorgverleners voldoende toegerust worden om in nieuwe omstandigheden voldoende zorg te kunnen blijven leveren. Tegelijkertijd wordt het belang van kwaliteit van zorg niet minder. Het blijft van onverminderd belang om in te zetten op zorg en ondersteuning die effectief is en daadwerkelijk waarde toevoegt aan het leven van mensen die afhankelijk zijn van die zorg en ondersteuning en waarover zorgverleners en zorgontvangers samen beslissen.

Het is urgent dat er verder gebouwd wordt aan een duurzame kennisinfrastructuur langdurige zorg⁶ waarin bestaande kennis en ervaringen worden gedeeld en nieuwe kennis en innovatieve ideeën de ruimte krijgen en getoetst worden om de toenemende zorgvraag volgens de principes van passende zorg te kunnen blijven adresseren.

ZonMw Kennisprogramma Langdurige Zorg en Ondersteuning

Het Kennisprogramma Langdurige Zorg en Ondersteuning (LZO) bouwt sinds 2018 vanuit het perspectief van de cliënt, naasten en van de professional samen met maatschappelijke stakeholders aan een duurzame kennisinfrastructuur voor de langdurige zorg en ondersteuning. Cliënten (en hun netwerk; in vervolg genoemd cliënten), zorgverleners en vrijwilligers, kennisinfrastructuur, domeinoverstijgende samenwerking, praktijkgericht onderzoek, kennisdeling en implementatie zijn de kernelementen van het programma, met daarbij steeds aandacht voor methodiekontwikkeling en het bereiken van impact.

In de periode 2018 – 2022 was het kennisprogramma onderdeel van een breder LZO programma met drie programmalijnen. Vanaf 2023 wordt de naam LZO alleen gebruikt voor het kennisprogramma LZO. De programmalijnen die gericht waren op de ontwikkeling van lokale netwerken en op versterking van de aanpak van eenzaamheid krijgen een vervolg via andere programma's. Het Kennisprogramma LZO is door VWS bedoeld als een structureel programma, ter ondersteuning en versterking van de kennisinfrastructuur voor de zorg die verleend wordt onder de Wet langdurige zorg. Het is een programma om de kenniscultuur in de langdurige zorg te versterken: de

¹ [Integraal Zorgakkoord](#): Samen werken aan goede zorg

² Rapport [WOZO Programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen](#)

³ WRR-rapport [Kiezen voor houdbare zorg. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak](#)

⁴ Rapport ['Anders leven en zorgen'](#) van Raad voor Volksgezondheid en Samenleving

⁵ <https://www.zorginstituutnederland.nl/publicaties/adviezen/2022/06/28/kader-passende-zorg>

⁶ Zorginstituut Nederland [Advies Kennisinfrastructuur Langdurige Zorg](#)

beschikbaarheid en het gebruik van kennis te verbreden, verdiepen en daarmee te optimaliseren. Het programma beoogt bij te dragen aan het vergroten van de kwaliteit van leven en eigen regie van mensen die langdurig afhankelijk zijn van zorg en ondersteuning.

Dit is een programma(voorstel) op hoofdlijnen. De vertaling van deze hoofdlijnen naar concrete prioriteiten en randvoorwaarden vindt plaats in overleg met de programmacommissie en wordt geconcretiseerd in jaarplannen en subsidieoproepen. De subsidieoproepen vermelden de prioriteiten, randvoorwaarden en criteria waaraan een subsidieaanvraag moet voldoen.

1.1 Leeswijzer

Dit programma(voorstel) heeft 8 hoofdstukken. Hoofdstuk 1 beschrijft de achtergrond en de inhoud van de opdracht en de totstandkoming van de programmatekst. Hoofdstuk 2 beschrijft de missie van het programma met de daarbij behorende programmadoelstellingen. Hoofdstuk 3 beschrijft uitgebreid de verschillende programmalijnen. Hoofdstuk 4 bevat een verdiepende beschrijving van de context en de afbakening van het programma. Hoofdstuk 5 tot en met 8 gaan over de uitvoering van het programma: samenwerking, communicatie en implementatie, management en organisatie, begroting en planning.

2. Missie en programmadoelstellingen

Het ZonMw Kennisprogramma LZO is een structureel programma, waar in samenspraak met de opdrachtgever het ministerie van VWS de programmadoelstellingen per programmaperiode worden geactualiseerd. Er wordt daarbij steeds voortgebouwd op de met elkaar vastgestelde missie.

De missie van LZO II blijft *“Het (door)ontwikkelen en toepassen van kennis die bijdraagt aan het verbeteren van de kwaliteit van leven van mensen die behoefte hebben aan langdurige zorg en ondersteuning, aansluitend bij langere termijn vraagstukken én actuele ontwikkelingen, in nauwe samenwerking tussen beleid, onderzoek, onderwijs en praktijk”*.

De volgende doelstellingen zijn door het ministerie van VWS geformuleerd voor de programmaperiode 2023-2027:

- Het programma genereert kennis die vakbekwame en toegeruste zorgmedewerkers nodig hebben om waarde toe te voegen aan het leven van mensen die aangewezen zijn op professionele langdurige zorg en ondersteuning en kennis die bijdraagt aan de toekomstbestendigheid van de langdurige zorg (met relatief minder mensen kwalitatief goede zorg en ondersteuning blijven leveren). Bij beide aspecten is er aandacht voor mogelijkheden en behoeften van de naasten en het netwerk van de zorgvragers.
- Het programma draagt bij aan de doorontwikkeling van de kennisinfrastructuur voor de langdurige zorg, die georiënteerd is op het beantwoorden van kennisvragen uit de praktijk, met aandacht voor de (door)ontwikkeling van onderzoek, de bundeling en verspreiding van kennis en het toepasbaar maken van kennis en de ondersteuning van bijbehorende (de-)implementatie in praktijk en onderwijs.
- Het programma maakt inzichtelijk welke impact de project- en programmaresultaten hebben voor zorgmedewerkers en voor de ervaren kwaliteit van leven van zorgontvangers en hun naasten.

Het programma is gericht op kennisontwikkeling en -benutting in de langdurige zorg en ondersteuning en draagt bij aan het versterken van de kennisinfrastructuur in dit domein. Praktijkvragen vanuit de zorgprofessionals, zorgbestuurders en beleidsmakers, cliënten en naasten zijn leidend voor de kennisontwikkeling en zullen in samenspraak met Vilans worden opgehaald. De kennisvragen kunnen verschillend van aard zijn, van medisch inhoudelijke vraagstukken tot vraagstukken over de organisatie en kwaliteit van zorg. Bijzondere aandacht is er voor ‘sectoroverstijgende’ kennis omtrent behoeften van cliënten, naasten en zorgverleners die spelen in zowel de ouderenzorg, gehandicaptenzorg als langdurige ggz. Hierbij is nadrukkelijk aandacht en ruimte voor het verspreiden, bundelen en uitwisselen van resultaten alsmede het bevorderen van de brede implementatie van kennis(producten) in beleid, verder onderzoek, onderwijs en de praktijk.

Kwetsbare mensen met een langdurige zorg- en ondersteuningsvraag ontvangen zorg en ondersteuning op grond van verschillende wetten en regelingen: de Zorgverzekeringswet (Zvw), de Wet langdurige zorg (Wlz), de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), of de Jeugdwet. Dit programma betreft de Wlz-langdurige zorg en ondersteuning, dus zowel de ouderenzorg, zorg en ondersteuning voor mensen met (verstandelijke of meervoudige) beperkingen, mensen met niet-aangeboren hersenletsel als zorg voor mensen met langdurige ggz-aandoeningen. Dit programma bestrijkt de ontwikkeling en (de-)implementatie van kennis die nodig is voor het leveren van optimale kwaliteit van zorg in instellingen, geclusterde woonvormen en thuis. Omdat mensen met een langdurige zorg- en ondersteuningsvraag niet alleen gebruikmaken van Wlz-zorg wordt binnen dit programma gestimuleerd dat opgedane kennis aan andere domeinen ter beschikking wordt gesteld, en dat perspectieven, kennis en expertise uit verschillende zorg- en ondersteuningsdomeinen worden verbonden, ter verbetering van zorg en kwaliteit van leven van de individuele cliënt met een langdurige zorg- en ondersteuningsvraag.

Het programma LZO II beoogt door middel van het ontwikkelen en toepassen van kennis bij te dragen aan het behouden en verbeteren van een goede kwaliteit van leven van mensen die langdurige zorg en ondersteuning nodig hebben en hun naasten. Daarbij gebruikt het programma de aspecten van het kader passende zorg, waarin evenwichtig aandacht is voor (duurzame) kosteneffectiviteit van zorg, voor samen beslissen en voor juiste zorg op de juiste plaats. Het streven naar het behoud van

kwaliteit van leven wordt in het programma, evenals in het kader passende zorg, uitgewerkt middels het concept Positieve Gezondheid⁷. Deze bredere benadering van gezondheid gaat uit van zes dimensies: lichaamsfuncties, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven, meedoen en dagelijks functioneren. Dit is een benadering waarbij het accent niet ligt op ziek zijn, maar op de veerkracht van mensen en op wat hun leven betekenisvol maakt. Ook kwetsbare mensen willen een mate van eigen regie over hun leven die past bij hun mogelijkheden, ondersteund door de zorg en ondersteuning die past bij hun zorgvraag, aansluit op hun leefwereld en hun zelfredzaamheid optimaal stimuleert.

In de vormgeving van LZO II wordt opvolging gegeven aan aandachtspunten uit een interne evaluatie van LZO I, die in 2022 is uitgevoerd. Inhoudelijk gaat LZO II verder met het bewaken van evenwichtige aandacht voor verschillende doelgroepen binnen het programma en met het integreren van aandacht voor (de-)implementatie en borging aan de voorkant van projecten, via eisen aan de subsidieaanvragen en specifieke begeleidingsopdrachten voor projectleiders. Deze aandachtspunten zijn verwerkt in de opzet van de programmalijnen. Een procesmatig aandachtspunt uit de evaluatie was de werkdruk voor programmabureau en -commissie vanwege het aantal rondes. Dit aandachtspunt wordt ondervangen door toe te werken naar een regelmatig patroon met een jaarlijkse subsidieronde voor onderzoeksprojecten, wat zorgt voor voorspelbaarheid voor alle betrokkenen.

⁷ <https://www.iph.nl/positieve-gezondheid/wat-is-het>

3. Programmalijnen

In LZO II zal samen met partijen uit beleid, onderzoek, onderwijs en praktijk ingezet worden op drie programmalijnen:

1. **Kennisontwikkeling:** het (door)ontwikkelen van kennis over inhoudelijke en organisatorische thema's en over kansrijke onderzoeks- en evaluatiemethoden;
2. **Kennisbenutting:** het beschikbaar maken en benutten van opgedane kennis middels bundeling, verspreiding, implementatie van kennis(producten) én de-implementatie van verouderde kennis. Hierbij is nadrukkelijk aandacht voor activiteiten gericht op het versterken van de kennisinfrastructuur, bijvoorbeeld middels het stimuleren van netwerkvorming en de verbetering van kennisdeling via doorontwikkeling van kennisplatformen, in samenwerking met kennispartners;
3. **Leren en professionaliseren:** het stimuleren van onderzoek naar de randvoorwaarden voor optimale kennisuitwisseling onder zorgverleners en het investeren in leren en professionaliseren op mbo-, hbo- en wo-niveau; zowel in het opleiden van nieuwe zorg- en ondersteuningsprofessionals als in het bij- en nascholen van zorgverleners gedurende hun loopbaan. Dit met als doel het versterken van de vakbekwaamheid van de zorgverleners, zodat zij kwalitatief goede zorg kunnen leveren in samenwerking met de cliënt, naasten en het netwerk van zorgvragers.

Deze programmalijnen hebben een sterke onderlinge verbinding en worden zodanig geprogrammeerd dat de uitkomsten elkaar versterken en bijdragen aan verschillende fases in de kenniscyclus binnen de kennisinfrastructuur langdurige zorg en ondersteuning⁶. De impact van projecten en van het programma als geheel wordt inzichtelijk gemaakt via de inrichting van projectmonitoring en op impact gerichte (deel)evaluaties.

LZO II bouwt in algemene zin voort op ervaringen en lessen uit LZO I. De specifieke trajecten 'cirkelen rond je onderzoek' (CRJO) en 'onbekend talent' die in LZO I zijn ontwikkeld krijgen een vervolg in LZO II. CRJO is een methodiek om onderzoeksvoorstellen beter te laten aansluiten op de behoeften vanuit de praktijk. Onbekend talent (wordt voor het vervolg 'ongekend talent' genoemd) richt zich op het stimuleren en ondersteunen van een onderzoekende werkhouding van mbo'ers in hun dagelijkse werk in de langdurige zorg.

3.1 Programmalijn Kennisontwikkeling

Deze programmalijn is gericht op het financieren van onderzoeksprojecten. Het begrote deelbudget is €17.500.000. Voor de programmalijn Kennisontwikkeling is er jaarlijks op een vast moment een open subsidieronde. Deze regelmaat biedt het veld duidelijkheid en de mogelijkheid om hierop te anticiperen.

In het programma wordt een verbinding gelegd tussen wetenschap en praktijk. LZO II wil bevorderen dat zorgverleners *evidence-based practice* kunnen toepassen: zorg verlenen op basis van wetenschappelijke inzichten; en dat wetenschappers *practice-based evidence* kunnen ontwikkelen: onderzoek doen aan de hand van gerichte kennisvragen en inzichten uit de praktijk.

Inhoudelijk is LZO II gericht op het ontwikkelen van 1) kennis die zorgmedewerkers nodig hebben om waarde toe te voegen aan het leven van mensen die aangewezen zijn op professionele langdurige zorg en ondersteuning en 2) kennis die bijdraagt aan de toekomstbestendigheid van de langdurige zorg. Bij beide aspecten is er aandacht voor mogelijkheden en behoeften van de naasten en het netwerk van de zorgvragers.

In de concretisering van de uitvoering van deze programmalijn bouwen we voort op werkwijzen en inzichten uit LZO I⁸ en spelen we in op de actuele beleidsontwikkelingen en kennisagenda's in de deelsectoren ouderenzorg, gehandicaptenzorg en langdurige ggz.

⁸ Kennisontwikkeling in de Langdurige Zorg en Ondersteuning – Interne evaluatie programma

Onderzoek dat bruikbare antwoorden geeft op vragen uit de praktijk

In LZO I is geconstateerd dat onderzoek niet vanzelf goed aansluit op de vragen die in de praktijk leven en niet altijd de begrijpelijke en toepasbare antwoorden oplevert waar zorgverleners, cliënten en naasten op wachten. Om hierin verbetering aan te brengen is in LZO I een start gemaakt met de methodiek *Cirkelen rond je onderzoek (CRJO)*⁹, waarbij onderzoekers, zorgprofessionals, cliënten (of hun vertegenwoordigers) en andere belanghebbenden gezamenlijk tot een onderzoeksvoorstel met een passende onderzoeksmethode komen. Dit draagt bij aan het gemeenschappelijke draagvlak en bevordert dat de resultaten beter aansluiten bij en impact hebben in de praktijk. De eerste tussentijdse resultaten van de pilots waarbij deze CRJO methodiek is toegepast, zijn veelbelovend. De methodiek zal daarom ook in LZO II worden toegepast en verder worden doorontwikkeld.

Om de meerwaarde van zorg voor de kwaliteit van leven te kunnen vaststellen is het nodig dat er valide uitkomstmaten beschikbaar zijn. In LZO II wordt waar nodig ruimte gegeven voor de (door)ontwikkeling en het gebruik van valide en betrouwbare cliëntrelevante uitkomstmaten voor de langdurige zorg en ondersteuning. Deze uitkomstmaten ondersteunen zorgverleners en organisaties bij het reflecteren, leren en waar nodig verbeteren of verder optimaliseren van de zorg en kunnen ook gebruikt worden voor onderzoeker.

Inhoudelijke thema's

Beleidsanalyses en toekomstagenda's voor (deelsectoren van) de Wlz geven inzicht in vergelijkbare, sectoroverstijgende opgaven^{1,2,4}. Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd., Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.,^{10,11,12}. Denk aan het anders organiseren van de zorg door de kloof tussen de groeiende en veranderende zorgvraag en het aanbod van arbeidskrachten; samenwerking tussen formele en informele zorg; het centraal stellen van de eigen regie en maatschappelijke participatiewensen van cliënten in de zorg; het leveren van goede zorg in geclusterde woonvormen of thuis, cultuursensitieve zorg, de inzet van e-health, en domeinoverstijgend samenwerken.

Dit zijn inhoudelijke thema's waarop ZonMw zal programmeren. We gebruiken bij een nadere selectie en uitwerking de inventarisatie van kennisvragen die Vilans in 2023 heeft opgehaald bij zorgverleners uit de langdurige zorg en ondersteuning¹². Daaruit zijn een aantal belangrijke thema's geïdentificeerd. De top 5 van thema's waarop zorgprofessionals meer kennis willen zijn, in de ouderenzorg:

1. Onbegrepen gedrag; 2. Eigen regie en zelfredzaamheid; 3. Familieparticipatie; 4a. Dementie; 4b. Palliatieve zorg; 5. Persoonsgerichte zorg.

Voor de gehandicaptenzorg zijn dit de thema's: 1. Psychisch welbevinden; 2. Eigen regie en zelfredzaamheid; 3a. Leren, ontwikkelen en kennisdelen; 3b. Persoonsgerichte zorg; 4. Persoonlijke ontwikkeling van cliënten; 5. Samenwerken met andere organisaties.

Een rapportage met kennisvragen voor de Wlz-ggz is nog niet beschikbaar.

ZonMw gebruikt, conform het verzoek van VWS, de inventarisaties van kennisvragen door Vilans als input voor het programma LZO II.

Ook de door de Academische Werkplaatsen en Kennisnetwerken ontwikkelde of nog te ontwikkelen kennisagenda's worden meegenomen in de programmering van de rondes [zie tevens paragraaf 5.2]. Indien nodig of gewenst is er in het programma ruimte om kennisvragen op te halen bij cliënten, bij informele zorgverleners en eventueel bij beroeps- en brancheverenigingen.

Een klein deelbudget uit programmalijn kan worden ingezet om actuele en urgente beleidsvragen te adresseren waar onderzoek voor nodig is, ter versterking van de kennisinfrastructuur in de langdurige zorg. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om vragen van VWS, het Zorginstituut, de NZa en de IGJ in het kader van beleidsvoorbereiding of ter ondersteuning van beleidsuitvoering.

Jaarlijks maakt ZonMw, in afstemming met de programmacommissie, een keuze voor kennisthema's uit de voorgenoemde inventarisaties en kennisagenda's. Deze worden in de subsidierondes voor dat jaar geadresseerd. In de keuze voor jaarthema's wordt bewaakt dat er aandacht is en blijft voor alle doelgroepen binnen de Wlz, maar juist ook voor sectoroverstijgende vraagstukken.

⁹ <https://www.hu.nl/onderzoek/publicaties/cirkelen-rond-je-onderzoek>

¹⁰ [Gezond en Actief Leven Akkoord](#)

¹¹ Programma [Ouder Worden 2040](#)

¹² Rapportage '[Aan welke kennis hebben zorgprofessionals behoefte? Een inventarisatie en prioritering van kennisvragen uit de praktijk](#)', Vilans, mei 2023

Voor de ronde Kennisontwikkeling die in 2023 opengaat, is het thema reeds bepaald: '*Anders werken, anders organiseren in de langdurige zorg en ondersteuning*'. Voor de houdbaarheid van de zorg is het nodig om de zorg anders te organiseren. Zo wordt er bijvoorbeeld steeds meer zorg buiten de muren van het klassieke verpleeghuis geleverd en is het bijvoorbeeld nodig om de relaties tussen formele en informele zorg te herzien en daarbij samenwerkingsvormen tussen naasten, vrijwilligers en zorgverleners de ruimte te geven. Gelijkwaardige samenwerking vraagt om effectieve uitwisseling van kennis en ervaringen en het versterken van handelingskennis en vaardigheden van naasten, vrijwilligers en zorgverleners. Er is onder meer kennis nodig over hoe de betrokkenen de eigen regie en zelfredzaamheid van cliënten zoveel mogelijk in stand kunnen houden en ondersteunen.

3.2 Programmalijn Kennisbenutting

Deze programmalijn is gericht op het verstrekken van subsidies en opdrachten die gericht zijn op het bevorderen van de toepassing van bestaande en nieuwe kennis die relevant is voor de missie en doelstellingen van LZO II. Het begrote deelbudget is €2.800.000.

Voor de programmalijn Kennisbenutting wordt naast open rondes ook gerichte subsidierondes opengesteld en/of opdrachten verstrekt, waarbij vooraf bepaald wordt welke organisaties (in concurrentie) een uitnodiging ontvangen om voor een bepaald onderdeel een aanvraag in te dienen.

Ontwikkelde kennis heeft pas impact wanneer deze daadwerkelijk gebruikt wordt, hetzij in praktijk, beleid en onderwijs, hetzij in vervolgonderzoek. Op dit moment komt veel kennis nog onvoldoende terecht bij zorgverleners, naasten en cliënten. De voornaamste conclusie uit het onderzoeks- en adviestraject 'Naar een optimale kennisinfrastructuur in de langdurige zorg' is dat de toepassing van kennis in de praktijk prioriteit moet krijgen.^{6,13} ZonMw werkt gezamenlijk met het Zorginstituut, Vilans en het Trimbos-insituut aan het verbeteren van de (kansen op) implementatie van nieuwe kennis. Zie hiervoor ook de toelichting op het onderwerp toekomstbestendige kennisinfrastructuur in hoofdstuk 4. Om kennis uit onderzoek breed toepasbaar en implementeerbaar te maken zijn veelal tussenstappen noodzakelijk, waarbij resultaten uit (deel)projecten inhoudelijk met elkaar wordt verbonden, waarbij kennis wordt vertaald naar informatie en communicatieproducten of in concrete instrumenten voor gebruik in de praktijk.

Binnen LZO II zal het beschikbaar maken, implementeren en borgen van opgedane kennis in de praktijk specifieke aandacht krijgen op in ieder geval drie manieren: via de aandacht voor implementatie in de individuele onderzoeksprojecten, via open subsidierondes gericht op (de-)implementatie van beschikbare inhoudelijke kennis en via het stimuleren van de expertise ten aanzien van implementatie in het veld van de langdurige zorg.

Ondersteuning van projecten en projectleiders

Binnen LZO worden projectleiders individueel en groepsgewijs ondersteund bij het vormgeven van inzet op implementatie en borging van onderzoeksresultaten. Een eerder voorbeeld hiervan is het *Impact begeleidingstraject*, waarbij praktijkprojecten bij de implementatie, verspreiding, opschaling en borging van hun kennis en resultaten werden ondersteund, op basis van door het Nivel geïnventariseerde ondersteuningsbehoeften.¹⁴ LZO II neemt de geleerde lessen uit de evaluatie van het Impact begeleidingstraject (zodra deze beschikbaar komen) mee in het ontwerp van de inzet in de komende jaren.

Implementatie van gecombineerde of gebundelde kennis

Binnen de programmalijn Kennisbenutting van LZO II worden verschillende implementatierondes uitgezet om de bundeling, verspreiding, implementatie en borging van beschikbare kennis te bevorderen. Deze subsidierondes bieden ruimte voor subsidiëring van projecten die gericht zijn op (betere) implementatie van de opgedane kennis binnen de programma's LZO I en LZO II en op implementatie van relevante kennis vanuit andere programma's, die past bij de missie en doelstellingen van LZO. Doel van deze rondes is het toepassen van reeds ontwikkelde interventies of methodieken binnen de langdurige zorg of juist de de-implementatie van bepaalde werkwijzen.

¹³ Andersson Elffers Felix. Alle aandacht naar implementatie. Evaluatie van de kennisinfrastructuur langdurige zorg.

¹⁴ Nivel rapport [Impact versterken van praktijkprojecten in de langdurige zorg](#)- Handvatten voor ondersteuning binnen het ZonMw-programma Langdurige Zorg en Ondersteuning, juli 2022

Naast subsidierondes zullen ook andere financieringsinstrumenten worden ingezet als dat passend is bij de te behalen (sub)doelstellingen op gebied van implementatie. Een voorbeeld hiervan is het uitzetten van een opdracht die gericht is op een overkoepelende synthese van de kennis uit meerdere projecten binnen LZO.

ZonMw werkt samen met kennispartners (in ieder geval Vilans en het Trimbos-instituut en vindplaatsen die specifiek gericht zijn op informatie voor cliënten en naasten) om de kennisbundeling en verspreiding verder te verbeteren, bijvoorbeeld door de eisen aan (gebundelde) kennisproducten af te stemmen op de eisen die kennisplatforms en databanken stellen aan deze producten. Gedurende de looptijd van het programma wordt geëvalueerd of de werkwijzen rond het bundelen en beschikbaar maken van gebundelde kennis effectief zijn (impact maken) en waar verbeterpunten liggen.

Versterken van implementatie-expertise in de langdurige zorg

Ten slotte zetten wij vanuit deze programmalijn in op het versterken van de kennisinfrastructuur in de langdurige zorg door het vergroten van de implementatie-expertise in de sector. Vanuit ZonMw is vanuit een aantal programma's, waaronder LZO I, al eerder ingezet op het opleiden van zorgprofessionals tot implementatiefellows.

Implementatiefellows zijn zorgprofessionals met meer dan gemiddelde interesse in wisselwerking tussen onderzoek en praktijk, die worden opgeleid om de verbinding te leggen tussen kennisontwikkeling en implementatie. In LZO I zijn een aantal fellowships gefinancierd gericht op ouderen en een aantal fellowships op mensen met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking. LZO II neemt de ervaringen en bevindingen van dit ZonMw-brede initiatief mee en bouwt hierop voort.

Bij alle onderdelen van deze programmalijn zorgt ZonMw voor verbinding met relevante implementatienetwerken zoals het Nederlands Implementatie Collectief (NIC) en het European Implementation Collaborative. In deze (inter)nationale netwerken wordt implementatiekennis en -kunde in de zorg, preventie en welzijn met elkaar gedeeld. Kennis vanuit deze netwerken kan binnen LZO II bijvoorbeeld meegenomen worden bij het uitzetten van subsidieoproepen, het begeleiden van projecten op het gebied van impact of gedeeld worden tijdens projectleidersbijeenkomsten.

3.3 Programmalijn Leren en professionaliseren

In deze programmalijn is ruimte om kennis die in het programma wordt ontwikkeld, of die relevant is voor de doelstellingen van het programma, bruikbaar te maken voor het onderwijs op mbo-, hbo- en wo-niveau en voor inzet op professionalisering in de praktijk. Het begrote deelbudget is € 1.600.000. Dit budget wordt uitgezet via opdrachtverlening of gesloten subsidierondes.

Goede en continue zorg en ondersteuning staat of valt met het opleiden en behouden van zorgprofessionals op mbo-, hbo- en wo-niveau. Doorvertaling van onderzoek, innovaties en bewezen effectieve initiatieven naar de praktijk, opleiding en nascholing van zorgprofessionals is nog niet vanzelfsprekend.

In de programmalijn Leren en professionaliseren krijgt onderwijs een nadrukkelijke rol en zal er expliciet aandacht zijn voor het effectief vertalen en bruikbaar maken van kennis over effectieve langdurige zorg voor de scholing van professionals in het reguliere (beroeps)onderwijs, maar ook voor bij- en nascholing voor professionals die al aan het werk zijn. Het doel van het beschikbaar maken van kennis is om het handelingsperspectief van zorg- en ondersteuningsprofessionals te verbreden en te faciliteren dat zij zich veel meer gaan richten op bewezen effectieve interventies. Dit draagt ook bij aan de verbetering van de toekomstbestendigheid van de zorg.

Samen en van elkaar leren gebeurt onder andere door kennis en ervaringen te delen in leernetwerken: samenwerkingsverbanden waarin zorgprofessionals, docenten en studenten van en met elkaar leren. Hierin staat verdere professionalisering van de deelnemers voorop die plaatsvindt door de zorgpraktijk en de beroepsopleiding beter op elkaar af te stemmen. Het gebruik van kennis moet aansluiten op de behoeften en leervoorkeuren van de zorgprofessional. Zowel inhoudelijk als voor wat betreft de leervorm.

Bij de inzet van middelen in de programmalijn maken we in ieder geval een verbinding met het programma Passende zorg binnen de Wet langdurige zorg, waarin deze programmalijn ook is

opgenomen. In de nadere uitwerking van de programmalijn wordt gebruikgemaakt van de inzichten en methoden die zijn ontwikkeld in het kader van de ZonMw-brede aandacht voor het thema onderwijs. Definitieve keuzes en prioriteiten worden nader uitgewerkt in overleg met de programmacommissie.

De aandacht voor professionalisering op de werkvloer wordt uitgewerkt in een vervolg op het traject Onbekend Talent uit LZO I. Een groot deel van de langdurige zorg en ondersteuning wordt verleend door mbo'ers. Juist zij hebben enorm veel kennis en ervaring over vragen die spelen in de dagelijkse praktijk. De vertaling van die praktijkvragen naar kennisvragen en onderwerpen voor onderzoek is nodig, maar gebeurt onvoldoende vanzelf. In het traject Onbekend Talent zijn een aantal verzorgenden en verpleegkundigen op mbo-niveau onder begeleiding van het Van Kleef Instituut en het Albeda zorgcollege aan de slag gegaan om nieuwe vaardigheden en kennis te ontwikkelen. Ze hebben geleerd hoe ze een probleem uit hun eigen dagelijkse werkpraktijk kunnen signaleren, oppakken en op kunnen lossen. In dit experiment zijn positieve ervaringen opgedaan, maar het bereik was nog te beperkt. In LZO II ontwikkelen we een verbeterd vervolgtraject Ongekend Talent.

4. Context en afbakening van het programma

Kwetsbare mensen met een langdurige zorg- en ondersteuningsvraag ontvangen zorg op grond van verschillende wetten en regelingen: de Zorgverzekeringswet (Zvw), de Wet langdurige zorg (Wlz), de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), of de Jeugdwet. Zoals aangegeven is dit programma gericht op de kwaliteit en toekomstbestendigheid van de zorg en ondersteuning die vanuit de Wlz wordt geleverd.

Wet langdurige zorg (Wlz)

De Wlz geeft recht op zorg aan verzekerden die blijvend zijn aangewezen op 24 uur per dag zorg in de nabijheid of permanent toezicht vanwege hun aandoening(en) of beperking(en). Het gaat bijvoorbeeld om ouderen met vergevorderde dementie, mensen met langdurige psychische kwetsbaarheid of mensen met een ernstige verstandelijke, lichamelijke of zintuiglijke beperking.

De Wlz als geheel kent een aantal grote uitdagingen.

Wlz-zorg wordt nog grotendeels verleend in een instelling, zoals een verpleeghuis of een instelling voor gehandicapten, maar steeds vaker wordt deze zorg ook in geclusterde woonvormen of thuis geboden. Deze trend wordt in de komende jaren beleidsmatig versterkt doorgezet.

Eén van de meest prangende knelpunten voor de houdbaarheid van zorg in de langdurige zorgsector is het tekort aan arbeidscapaciteit. Alle partijen in de sector zijn het met elkaar eens dat er een transformatie in de zorg nodig is die gericht is op het anders organiseren van het werk, zodanig dat zorgmedewerkers behouden worden voor de zorg, er ruimte is voor leren en ontwikkelen en er nog steeds goede, persoonlijke zorg en ondersteuning geboden kan worden in gelijkwaardige samenwerking met de cliënt en diens netwerk.

De praktijk van de langdurige zorg wordt gekenmerkt door een diversiteit aan doelgroepen, locaties waar de zorg wordt geleverd, opleidingsniveaus van zorgverleners, mate van betrokkenheid van het netwerk van de cliënt en verschillen in complexiteit bij zorg- en ondersteuningsvraag. Deze diversiteit draagt ertoe bij dat kennisontwikkeling, -uitwisseling en -implementatie in de langdurige zorg ingewikkeld is, terwijl de noodzaak om te werken aan de versterking van de kennisinfrastructuur in de langdurige zorg urgenter is dan ooit.

Naast deze gemeenschappelijke uitdagingen zijn er per sector ook bijzondere vragen en ambities. De genoemde (kennis)agenda's en akkoorden die hieronder per sector worden beschreven, worden in het programma LZO II gebruikt bij de keuzes van thema's en doelen voor subsidierondes. De lijst is niet limitatief en nieuwe afspraken en agenda's die in de komende jaren worden ontwikkeld kunnen eveneens benut worden.

Passende zorg

Er is een verdere transformatie van zorg en ondersteuning nodig om de zorg toekomstbestendig te maken. Het kader Passende zorg¹⁵ reikt hiervoor handvatten aan. Passende zorg gaat over de gezamenlijke veranderoepgave om de Nederlandse gezondheidszorg toekomstbestendig te maken, met aandacht voor zowel passend gebruik als passende organisatie en bekostiging van zorg. Passende zorg en ondersteuning is gebaseerd op vier principes:

- Passende zorg is waardegedreven. Dat betekent dat zorg op de eerste plaats effectief is, met andere woorden voldoet aan de stand van de wetenschap en praktijk en daarmee meerwaarde heeft voor de patiënt, met daarnaast een doelmatige inzet van mensen, middelen en materialen.¹⁶
- Passende zorg komt samen met en gezamenlijk rondom de patiënt of cliënt tot stand, ondersteund door informatie passend bij de vaardigheden van de patiënt of cliënt.
- Passende zorg is de Juiste Zorg op de Juiste Plek.
- Passende zorg gaat over gezondheid in plaats van over ziekte.

¹⁵ [Kader Passende zorg | Advies | Zorginstituut Nederland](#)

¹⁶ Het ZonMw programma "Passende Zorg binnen de Wlz" richt zich specifiek op het eerste principe van Passende zorg en draagt bij aan kennis aan kennis over de (kosten)effectiviteit van vanuit de Wlz verzekerde zorg.

Het Integraal Zorgakkoord (IZA) heeft passende zorg als overkoepelend thema. Het richt zich onder meer op de thema's regionale samenwerking, inclusief herschikking van het zorglandschap en concentratie van de zorg, samenwerking met het sociaal domein, de huisartsenzorg en de ggz en op waardegedreven zorg voor de patiënt.

Gehandicaptenzorg

De gehandicaptenzorg heeft te maken met vraagstukken en knelpunten die raken aan hoge complexiteit van de zorgvraag en de afname van de personeelscapaciteit. De schaarste van artsen voor mensen met een verstandelijke beperking, de beschikbare toegang tot huisartsenzorg, inrichting van de crisiszorg, logeerplekken, sectoroverstijgende plaatsen voor ouder wordende mensen met een verstandelijke beperking en wachtlijsten zorgen voor de nodige uitdagingen. Voor de gehandicaptensector gaat het ook om kennis die cliënten helpt om hun plek in de maatschappij te vinden.

De Toekomstagenda Gehandicaptenzorg¹⁷, die sectorpartijen in 2021 gezamenlijk hebben opgesteld en in 2022 is uitgewerkt¹⁸, richt zich op het verbeteren van de zorg en ondersteuning aan mensen met een beperking en focust op vijf belangrijke, samenhangende thema's:

- Complexe zorg
- Licht verstandelijke beperking
- Cliëntondersteuning
- Technologie en innovatie
- Arbeidsmarkt en vakmanschap
- Levenslang, levensbreed Wmo

Deze thema's verzilveren zich in concrete speerpunten om de zorg en ondersteuning passend, kwalitatief, toekomstbestendig en leverbaar te houden met inzet van innovatieve technologieën om de eigen regie en zelfredzaamheid van de doelgroep te behouden en vergroten.

De Associatie van Academische Werkplaatsen Verstandelijke Beperkingen, onderdeel van het ZonMw programma Academische Werkplaatsen Verstandelijk beperkten, heeft samen met de partners van de Kenniscoalitie, zoals Vilans en VGN, een synthese van kennisvragen uitgevoerd. Hieruit komen vijf overkoepelende kennisthema's die momenteel verder worden uitgewerkt:

- Complexe gezondheidsproblemen
- Digitalisering en automatisering van leven en werk
- Diversiteit in leefwerelden
- Maatschappelijke meerwaarde van zorg
- Leren en verbeteren

Begin 2022 sloten Zorgverzekeraars Nederland (ZN) en de VGN een akkoord¹⁹, bedoeld om samen de transitie te maken naar een duurzame, toekomstbestendige en betaalbare gehandicaptenzorg. In het akkoord zijn vijf inhoudelijke thema's (kanslijnen) opgenomen waar zorgaanbieders en zorgkantoren de komende jaren afspraken over gaan maken. Deze kanslijnen zijn als volgt:

- Elke cliënt krijgt een betekenisvolle daginvulling passend bij de wensen, talenten en vermogens;
- Implementeren van bewezen arbeidsbesparende technologieën door alle zorgorganisaties in de eigen zorgpraktijk;
- Passend zorgniveau bij de zorgvraag van de cliënt;
- Ambulantisering: een zo zelfstandig mogelijke, veilige plek in de samenleving voor die cliënten die dat aankunnen;
- Stimuleren en faciliteren van het eigen- en vrijwilligersnetwerk om een rol te spelen in de zorg en ondersteuning.

Ouderenzorg

Om in de toekomst Wlz-zorg voor de ouderen met de zwaarste zorgvragen toegankelijk te houden (te kunnen bemensen) is het nodig om deze zorg op een andere manier te leveren en om lichtere zorgvragen buiten de Wlz te beantwoorden.

¹⁷ [Toekomstagenda gehandicaptenzorg](#)

¹⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/07/07/toekomstagenda-na-bo-programmatistische-uitwerking>

¹⁹ https://www.vgn.nl/system/files/2022-02/VGN_ZN_transitie_toekomstbest.ghz.pdf

In de ouderenzorg wordt door partijen in verschillende samenstellingen geschreven aan visies op de toekomst van de ouderenzorg. Verschillende visies verschillen enigszins in de verwachtingen ten aanzien van het tempo van de transformatie en het haalbare eindbeeld, maar de richting is duidelijk. In de Transformatieagenda Ouder Worden 2040²⁰ ligt de focus op de ouder wordende samenleving en hoe de zorg en ondersteuning voor ouderen georganiseerd dient te worden. Dit kan thuis, in de wijk, in het verpleeghuis of een andere woonvorm. Landelijke organisaties²¹ formuleerden in 2021 samen uitgangspunten voor een toekomstbestendige ouderenzorg²² en stellen dat oplossingen gezocht moeten worden in een radicale focus op de behoefte van de oudere en diens omgeving, met veel oog voor kwaliteit van leven en voor preventie om gezondheid te behouden en te versterken en ziekte te voorkomen. In het recente programma WOZO²³ beoogt VWS samen met partijen een maatschappelijke beweging in gang zetten, waar de norm wordt: *zelf als het kan; thuis als het kan en digitaal als het kan*. De inzet hierbij is dat zorg en ondersteuning zich aanpast aan de voorkeur van ouderen om zo lang mogelijk regie op het eigen leven te houden, dat zware complexe zorgvragen zo lang mogelijk worden voorkomen of uitgesteld, zodat binnen de grenzen van de beschikbare zorg iedereen die is aangewezen op intensieve (Wlz-)zorg deze zorg ook kan blijven ontvangen.

Academische Werkplaatsen Ouderenzorg, verenigd in SANO (Samenwerkende Academische Netwerken Ouderenzorg) hebben in 2022 een kennisagenda opgesteld, waarin twaalf thema's beschreven staan waar komende jaren onderzoek naar zou moeten plaatsvinden. Deze agenda dient als dynamisch (kennis)kompas voor de ouderenzorg en wordt regelmatig geactualiseerd. Thema's variëren van meer medisch-specialistische onderwerpen tot de organisatie van zorg en afstemming tussen formele en informele zorgverleners. De thema's zijn als volgt:

- Advance care planning
- Rol leefomgeving in kwaliteit van leven en zorg
- Geriatrische revalidatie
- Leeromgevingen in de langdurige ouderenzorg
- Mantelzorg voor hulpbehoevende ouderen,
- Ethische dilemma's
- Participatie van ouderen in onderzoek
- Hanteren van en interventies voor probleemgedrag bij bijzondere doelgroepen
- Implementatie van verbeteringen in de klinische praktijk van de langdurige ouderenzorg
- Infecties en antibioticaresistentie
- Betekenisvolle activiteiten voor mensen met dementie
- Eigen regie

Specifieke doelgroepen

Zowel binnen de gehandicaptenzorg als binnen de ouderenzorg zijn er een aantal patiëntengroepen die gering zijn in omvang, maar die een zorgvraag hebben die bijzonder complex is, of die bijzondere expertise vraagt. Voor deze doelgroepen (laag volume hoog complex, lvhc) is eerder vastgesteld dat de kwaliteit van zorg een impuls nodig heeft en dat hiervoor geïnvesteerd moet worden in de kennisinfrastructuur of expertisefunctie. Dit gebeurt onder andere via het ZonMw-programma Kennisnetwerken voor Specifieke Doelgroepen. Een gedeeld kenmerk van de lvhc-doelgroepen is de gedragscomponent in de zorgvraag, met de noodzaak van het combineren van kennis over ouderenzorg en /of gehandicaptenzorg met expertise uit de ggz. De opdracht voor het programma LZO II biedt ruimte voor onderzoek en implementatie op dit raakvlak van sectoren.

De onderwerpen uit de verschillende kennisagenda's en visies kunnen binnen LZO II in aanmerking komen als (deel)thema voor subsidierondes voor zover het onderwerpen betreft die gerelateerd zijn aan de Wlz. Dit geldt ook voor nog nader te ontwikkelen kennisagenda's voor de langdurige ggz.

Langdurige ggz voor ouderen en gehandicapten

Sinds begin 2021 is binnen de ggz een intense transformatie gaande. De Wlz is nu ook opengesteld voor mensen vanaf 18 jaar die hun leven lang intensieve geestelijke gezondheidszorg nodig hebben. Hoewel mensen met een Wlz-indicatie blijvend zijn aangewezen op permanent toezicht of 24-uurszorg

²⁰ <https://www.ouderworden2040.nl/wp-content/uploads/2021/05/Transformatieagenda.pdf>

²¹ De 13 partijen zijn: ActiZ, Alzheimer Nederland, ANBO, CNV, FBZ, FNV, KBO-PCOB, LOC Waardevolle zorg, MantelzorgNL, NU'91, Patiëntenfederatie Nederland, V&VN en ZorgthuisNL

²² <https://www.ActiZ.nl/brede-coalitie-presenteert-tien-uitgangspunten-voor-toekomstbestendige-ouderenzorg>

²³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/07/04/wozo-programma-wonen-ondersteuning-en-zorg-voor-ouderen>

in nabijheid, is het belangrijk om de herstelgedachte vast te houden²⁴. Mensen met langdurige psychiatrische problematiek dienen binnen de eigen mogelijkheid perspectief te hebben en ondersteund te worden om een waardig leven te leiden.

Op het moment van schrijven van dit programmavoorstel werkt het Trimbos-instituut in opdracht van VWS aan de ontwikkeling van een Academische Werkplaats ggz in de Wlz. De verwachting is dat er eind 2023 een voorstel komt voor de vormgeving van deze Academische Werkplaats en dat ook deze academische werkplaats op enig moment een kennisagenda zal ontwikkelen.

Toekomstbestendige kennisinfrastructuur

De langdurige zorg en ondersteuning voor patiënten, cliënten en naasten vraagt, naast kennis over wat wel en niet werkt in de praktijk, om de ruimte om kennis daarover te ontwikkelen, uit te wisselen en te benutten. Hierdoor kunnen zorgverleners de zorg en ondersteuning bieden die aansluit bij de wensen en behoeften van patiënten, cliënten en naasten. Een toekomstbestendige kennisinfrastructuur is een kennisinfrastructuur die aansluit bij de transformaties in de zorg.

Vanuit VWS ligt de opdracht bij ZonMw, Vilans, het Trimbos-instituut en het Zorginstituut om gezamenlijk advies te geven over verbetering van de governance van de kennisinfrastructuur in de langdurige zorg (2023). Dit advies wordt in het najaar van 2023 opgeleverd.

²⁴ <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/geestelijke-gezondheid-ggz/programmas/project-detail/actieprogramma-lokale-initiatieven-mensen-met-verward-gedrag/ditsmi-optimaliseren-richtlijnadherente-diagnostiek-medicamenteuze-en-psychologische-behandeling-b/>

5. Samenwerking

5.1 Samenhang met andere ZonMw programma's

LZO II is niet het enige ZonMw-programma dat gericht is op de langdurige zorg. Ook de volgende kennisprogramma's zijn georiënteerd op de Wlz:

- Kennisprogramma Academische Werkplaatsen Ouderenzorg (KAWO)
- Gewoon Bijzonder II en Gewoon Bijzonder III
- Kenniscentra Specifieke Doelgroepen
- Expertisefunctie Zintuiglijk Gehandicapten
- Academische Werkplaatsen Verstandelijke Beperkingen
- Passende Zorg binnen de Wlz

Vanuit LZO II wordt samenhang en samenwerking met deze programma's gezocht.

Daarnaast werkt ZonMw in de komende jaren uit hoe er vanuit meerdere ZonMw-programma's kan worden samengewerkt om de zorg en ondersteuning voor kwetsbare doelgroepen te verbeteren.

Mensen met een langdurige zorg- en ondersteuningsvraag, ontvangen deze zorg en ondersteuning in veelal niet alleen uit de Wlz. Voor het bereiken van een optimale bijdrage aan de kwaliteit van leven van deze mensen zijn daarom ook andere ZonMw-programma's relevant. Het gaat onder andere de volgende programma's met een oriëntatie op de Wmo, de Zvw en/of domeinoverstijgende zorgtransformatie:

- Reablement
- Aanbod dagactiviteiten voor mensen met dementie
- Beter Thuis
- Memorabel
- OpGGZ
- Kwaliteits- en onderzoeksprogramma's voor de wijkverpleging, paramedie, huisartsen en specialisten ouderengeneeskunde
- Palliantie
- Ondersteuning regionale samenwerking (vervolg op JZOJP)

En de internationale programma's:

- Active and Assisted Living (AAL)
- More Years Better Lives (MYBL)
- Transforming Health and Care Systems (THCS)

5.2 Samenwerking met externe partners

Afstemming ZonMw – Vilans - Zorginstituut – Trimbos-instituut

Op verzoek van VWS werken het Zorginstituut, Vilans, Trimbos-instituut en ZonMw aan een advies over de versterking van de (governance van) de kennisinfrastructuur in de langdurige zorg.

Samenwerking is daarbij essentieel. Voor LZO II zal ZonMw met Vilans en het Trimbos-instituut samenwerken om de belangrijkste kennisvragen uit de praktijk boven tafel te krijgen en te vertalen naar de doelen binnen de programmalijnen van LZO II. Samenwerking met Vilans en het Trimbos-instituut is verder van belang voor met name de programmalijnen 2 (Kennisbenutting) en 3 (Leren en professionaliseren). Resultaten van het programma moeten in ieder geval op een passende manier gedeeld worden op de beschikbare kennispleinen. De uitwerking hiervan vindt in samenhang met de andere programma's plaats.

Samenwerking met de Academische Werkplaatsen

De Academische Werkplaatsen hebben een bestaande onderzoeksinfrastructuur die we waar mogelijk zullen inzetten voor zowel het programmeren als uitvoeren van onderzoek. Aandachtspunt daarbij is de gewenste betrokkenheid van hbo's en mbo's. Veel van het onderzoek naar zorg in de langdurige zorg en ondersteuning gaat over de zorg die verleend wordt door hbo- en mbo professionals. Zij dienen actief te participeren in het onderzoek. Enkele Academische Werkplaatsen hebben al structurele samenwerking met lectoraten en mbo-organisaties/ practoraten en de anderen werken in projecten samen met deze partijen. (Nog) niet alle relevante lectoraten zijn betrokken en ook niet alle practoraten. Naast deze samenwerkingsverbanden met partners die bij de start van het programma al bekend zijn, wordt gedurende de looptijd van het programma invulling gegeven aan de benodigde samenwerking met onderwijspartijen en met organisaties met kennis van de kennisbehoeften van cliënten.

6. Communicatie en Implementatie

In het programma Langdurige Zorg en Ondersteuning II zet ZonMw zich in om kennisbehoefte in het veld te signaleren, halen we de kennis op én stimuleren we het benutten van kennis middels communicatie- en implementatieactiviteiten.

Impact realiseren in de langdurige zorg en ondersteuning voor cliënten, naasten en zorgverleners en de maatschappij doen we samen met alle betrokkenen van de kennisinfrastructuur. Daarin kunnen communicatie en implementatie als verbindende factor dienen, om stakeholders te kunnen betrekken vanaf de start van het programma, tot aan het opleveren en borgen van de verworven resultaten.

De aandacht voor (de-)implementatie in de verschillende programmalijnen is beschreven in hoofdstuk 3.

Hieronder staan de algemene communicatie- en implementatieactiviteiten beschreven. De exacte inzet van communicatie en implementatie wordt na de definitieve opdrachtverstrekking verder uitgewerkt in een uitgewerkt communicatie- en implementatieplan (CIP). Hierin wordt extra aandacht besteed aan de samenwerking met relevante stakeholders.

Voor de verspreiding en implementatie van resultaten uit LZO I en LZO II worden rondes (zoals een implementatieronde) en activiteiten (zoals een vervolg op het Impact traject) ontwikkeld, mede vanuit Communicatie en Implementatie om resultaten en inzichten van projecten te bundelen, duiden en beschikbaar te laten komen voor de (eind)gebruikers en het veld waar dit relevant en interessant voor is (zie programmalijn 2).

6.1 Communicatie

Communicatie ter ondersteuning van de uitvoering van het programma, richt zich op:

- aankondiging en voortgang van het programma;
- aankondigen en verspreiden subsidieoproepen onder relevante doelgroepen;
- openbaar maken welke projecten gehonoreerd zijn;
- delen van voortgang en eindresultaten per subsidieronde;
- inzicht creëren in hoe de resultaten bijdragen aan de kennisinfrastructuur in de langdurige zorg.

Communicatie ter ondersteuning van de inhoudelijke doelen van het programma richt zich op:

- analyse en bundeling van informatie uit individuele projecten op thema's en/of voor gebruikersdoelgroepen;
- het ontwikkelen van relevante publicaties;
- het delen van (gebundelde) resultaten - of het ondersteunen van projectleiders bij het delen van hun resultaten - via relevante kennispleinen en andere communicatiekanalen;
- het delen van (gebundelde) resultaten met de opdrachtgever ten behoeve van beleidsontwikkeling.

Bij het bundelen van kennis en informatie worden waar nodig of relevant ook resultaten uit andere ZonMw-programma's en of van externe partners betrokken.

Om kennisverspreiding en kennisbenutting te stimuleren met inzet van communicatiemiddelen, heeft ZonMw verschillende middelen tot haar beschikking. Hierbij kan gedacht worden aan het (mede-) organiseren van congressen, werkbezoeken, en informatie- en projectleidersbijeenkomsten. Ook digitale publicaties behoren tot een mogelijkheid, waarbij gebruik gemaakt kan worden van ZonMw-kanalen zoals; nieuwsbrieven, relatiemagazine, sociale media en de website. Daarnaast benut ZonMw waar mogelijk de eigen communicatiekanalen van relevante stakeholders en ondersteunt publicatiemogelijkheden in tijdschriften voor de langdurige zorg.

6.2 Implementatie

Binnen ZonMw wordt kennistoepassing vormgegeven onder de noemer ‘impact versterken’.²⁵ Dit beleid kent verschillende aspecten, die hieronder kort toegelicht worden. Bij de uitvoering van alle programmalijnen staat dit beleid centraal.

Op projectniveau worden er vanaf de aanvraagfase tot aan de afronding met een eindverslag impactvragen gesteld door ZonMw aan de aanvragers/projectleiders over belangrijke impact-indicatoren. Namelijk: stakeholderparticipatie, cofinanciering, bruikbare (kennis)producten en verspreidings- en implementatie-activiteiten. Deze zogenoemde ‘productieve interacties’ vergroten de kans op impact. In de aanvraag wordt beschreven op welke manier de aanvrager de productieve interacties opneemt. Hierbij wordt duidelijk vermeld wat de aanvragers willen bereiken, wat de impactdoelen zijn en met welke stakeholders wordt samenwerkt. Daarnaast dienen gerichte verspreidings- en implementatie-activiteiten te worden ondernomen. De implementatieactiviteiten zullen door ZonMw systematisch worden gemonitord, in zowel de voortgangs- als eindverslagen.

Op programmaniveau biedt ZonMw ondersteuning aan projectleiders, individueel of (bij voorkeur) gebundeld, om de kans op succesvolle implementatie van de opgedane kennis te vergroten. Hierbij zal, waar van toepassing, gebruik gemaakt worden van methodieken die ontwikkeld zijn binnen de gerelateerde programma’s.

Binnen dit programma is kennistoepassing een belangrijke doelstelling. Inzet op kennistoepassing eindigt niet nadat de opgehaalde inzichten verspreid zijn. Het is een doorlopende kenniscyclus, waarin onderzoek en praktijk in verbinding staan. Programmalijnen 2 (kennisbenutting) en 3 (leren en professionaliseren) vragen dan ook om een intensievere betrokkenheid van communicatie en implementatie, van waaruit ook strategisch meegedacht en gestuurd kan worden, met als doel mensen te verbinden en de uitwisselingen van (domeinoverstijgende) kennis stimuleren en kennisbenutting te borgen in de praktijk.

²⁵ <https://www.zonmw.nl/nl/over-zonmw/kennistoepassing>

7 Management en organisatie

7.1 Opdrachtgever

De inhoudelijke opdrachtgever van het programma Langdurige Zorg en Ondersteuning fase II is de directie Langdurige Zorg van het ministerie van VWS. Op 6 juni 2023 heeft het ministerie van VWS ZonMw opdracht gegeven voor het ontwikkelen van een programmavoorstel (bijlage 2).

7.2 Opdrachtnemer

7.2.1 ZonMw-bestuur

Het ZonMw-bestuur draagt de bestuurlijke en bestuursrechtelijke eindverantwoordelijkheid voor de uitvoering en coördinatie van het programma.

7.2.2 Programmabureau

Het ZonMw-programmabureau is verantwoordelijk voor de dagelijkse uitvoering van programma's. De dagelijkse uitvoering van het programma LZO II wordt ondergebracht in het ZonMw-cluster Ouderen.

7.2.3 Programmacommissie

Een commissie wordt ingesteld door het bestuur van ZonMw en bestaat uit een voorzitter, vicevoorzitter en leden. Voor de programma's LZO II en Passende Zorg binnen de WLZ wordt een gezamenlijke commissie samengesteld, bestaande uit een vaste kerncommissie en beoordelingscommissies per subsidieronde.

Commissieleden worden op persoonlijke titel benoemd. Zij dienen zich te houden aan de code 'Omgaan met persoonlijke belangen'. Bij de samenstelling van de commissie wordt gelet op een evenwichtige vertegenwoordiging van relevante inhoudelijke expertises vanuit de volle breedte van de langdurige zorg en ondersteuning, maar ook ten aanzien van verschillende fasen en aspecten van de transformatie in de langdurende zorg. Indien nodig vanwege specifieke doelen of thema's in een subsidieronde, kan ZonMw tijdelijk aanvullende expertise toevoegen aan de commissie. Denk bijvoorbeeld aan (uitbreiding) van specifieke expertise op doelgroepen in de Wlz of aan expertise met betrekking tot (digitale) technologie, veranderkundige expertise of expertise ten aanzien van scholing.

De commissie heeft in opdracht en onder eindverantwoordelijkheid van het ZonMw-bestuur tot taak:

- het opstellen van een programmavoorstel;
- het na vaststelling en openstelling van een programma zorgdragen voor beoordelingen, prioritering en ter honorering of afwijzing voorleggen aan de directeur van aanvragen passend binnen het programma en het budget;
- het opstellen van een communicatie- en implementatieplan voor het programma;
- het monitoren en begeleiden van de projecten binnen het programma;
- het rapporteren over de verrichte werkzaamheden aan het bestuur door tussenkomst van de directeur;
- de (zelf)evaluatie van het programma.

Vergaderingen van programmacommissies (kunnen) worden bijgewoond door een waarnemer van het ministerie van VWS.

7.3 Uitvoering en financieringsinstrumenten

In het programma hanteren we subsidie instrumenten die aansluiten bij de algemene werkwijze en doelstellingen van ZonMw: We hanteren de algemene beoordelingscriteria van ZonMw²⁶ en streven vernieuwing na in lijn met de kernactiviteiten van ZonMw: programmeren en financieren, stimuleren van (maatschappelijke) impact en signaleren van kennisbehoeften.

Keuzes voor thema's en in te zetten subsidie-instrumenten worden per jaar nader uitgewerkt en vertaald in subsidieoproepen en/of opdrachten. Elke subsidieoproep en opdracht beschrijft steeds voor welk type projecten (vanuit de verschillende programmalijnen) de financiële middelen beschikbaar gesteld worden.

²⁶ <https://www.zonmw.nl/nl/subsidies/beoordeling-subsidieaanvragen>

7.4 Voortgangsbewaking en evaluatie

7.4.1 Voortgangsbewaking projecten

Alle lopende en afgeronde projecten worden beoordeeld conform de ZonMw-systematiek met behulp van voortgangs- en eindrapportages. De gehonoreerde projecten leveren afhankelijk van de looptijd en complexiteit van het project één of meerdere schriftelijke voortgangsrapportage(s) aan. Andere monitoringsinstrumenten zoals projectbezoeken om ter plaatse een indruk van de voortgang te krijgen, worden, indien wenselijk, ook ingezet. Op deze wijze volgt de programmacommissie of het project, uitgaande van het oorspronkelijke projectvoorstel, op schema ligt of eventueel moet worden aangepast of bijgestuurd. Daarbij besteedt de commissie specifiek aandacht aan de haalbaarheid en het geplande tijdschema. Het beoordelen van de potentiële en behaalde impact van projecten is een doorlopend aandachtspunt in de monitoring van gehonoreerde projecten en opdrachten.

7.4.2 Voortgang van het programma

Het ministerie van VWS blijft op de hoogte van de voortgang conform de werkafspraken tussen VWS, NWO en ZonMw. Dit betreft de volgende rapportages:

- Jaarverslag: het jaarverslag geeft een overzicht van de uitgevoerde activiteiten en behaalde resultaten van het programma. De rapportage van de resultaten richt zich op de resultaten en opbrengsten van het programma.
- Jaarplan: het jaarplan beschrijft op hoofdlijnen de activiteiten en ontwikkelingen voor het opvolgende jaar. Dit jaarplan wordt (in compacte vorm) opgenomen in het ZonMw-brede jaarplan.
- Jaarrekening: een overzicht van de besteding aan programmamiddelen in het voorafgaande jaar wordt opgenomen bij het jaarverslag.
- Voortgangsrapportage: Deze rapportage vindt één keer per jaar plaats waarin de bereikte doelen en eventuele knelpunten of afwijkingen ten opzichte van het jaarplan worden benoemd. ZonMw informeert de opdrachtgever schriftelijk via het voortgangs- en jaarverslag.

7.4.3 Evaluatie

De derde doelstelling van het programma LZO II is het inzichtelijk maken welke impact de project- en programmaresultaten hebben voor zorgmedewerkers en voor de ervaren kwaliteit van leven van zorgontvangers en hun naasten en voor de toekomstbestendigheid van de langdurige zorg. Een focus op het realiseren van impact is een belangrijke leidraad bij de inrichting en uitvoering van de drie programmalijnen en in de projectmonitoring.

Halverwege de programmaperiode (2023-2027) vindt een lichte tussenevaluatie plaats. De ervaringen die gaandeweg het programma worden opgedaan, worden benut tijdens de resterende looptijd van het programma LZO II en in de voorbereiding van het programmavoorstel voor de volgende periode (LZO III). Aan het eind van de programmaperiode (2023-2027) zal een evaluatie van het programma plaatsvinden. De evaluatie richt zich enerzijds op het proces en anderzijds op het inzichtelijk maken van de opbrengsten van het programma. De procesevaluatie toetst de gekozen wijze waarop het proces is begeleid in relatie tot de programmadoelstellingen. In de evaluatie van de opbrengsten zal worden meegenomen wat de projecten – ook uit LZO I - bijgedragen hebben aan de programmadoelstellingen. Ook deze zijn input voor de volgende fase van het programma (LZO III).

8 Financiële omvang en meerjarenraming

8.1 Totaalbudget en looptijd

Het ministerie van VWS heeft in de opdrachtbrief (d.d. 6 juni 2023) aangegeven dat een kasbudget van € 5 mln per jaar beschikbaar wordt gesteld voor de uitvoering van het kennisprogramma Langdurige zorg en ondersteuning in de periode 2023 t/m 2027. De programmaopdracht voor LZO II komt voort uit een structureel budget op de VWS begroting.

De begroting voor LZO II is, in overleg met de opdrachtgever, uitgewerkt op basis van de langjarige beschikbaarheid van middelen. Tussen 2023 en 2025 is sprake van een ingroeipad. Vanaf 2025 ontstaat een regelmatig jaarritme, dat ook in de volgende programmaperiode 2028 – 2032 (LZO III) voortgezet kan worden.

ZonMw en VWS zullen jaarlijks de langjarige perspectieven voor LZO bespreken. In de tweede helft van 2026 gestart worden met de voorbereidingen van LZO III en voor medio 2027 een inhoudelijk programmavoorstel en geactualiseerde begroting worden aangeboden voor de periode 2028 t/m 2032.

8.2 Begroting

Onderstaande tabel geeft een overzicht op hoofdlijnen van de verplichtingen en liquiditeit in het Kennisprogramma Langdurige zorg en ondersteuning II.

Een gedetailleerde programmabegroting met verplichtingen, liquiditeiten en bevoorschotting is beschikbaar voor de opdrachtgever.

Budgetverdeling 2023 – 2027		
Programma onderdeel	Honorering	Liquiditeit
<u>Programma</u>		
Programmalijn Kennisontwikkeling	€ 17.500.000	€ 12.750.000
Programmalijn Kennisbenutting	€ 2.800.000	€ 2.400.000
Programmalijn Leren en Professionaliseren	€ 1.600.000	€ 1.400.000
Evaluatie	€ 25.000	€ 25.000
Communicatie en Implementatie	€ 675.000	€ 675.000
<u>Algemene kosten</u>		
Commissiekosten (reiskosten en vacatiegelden)	€ 75.000	€ 75.000
Algemene kosten	€ 50.000	€ 50.000
Programmakosten ZonMw	€ 3.530.712	€ 3.530.712
Totaal	€ 26.255.712	€ 20.905.712